

УДК 342.951:349.41

DOI 10.35254/bsu/2025.72.10

Ботобаев А.А.*Жусуп Баласагын атындагы КУУ,**доцент**e-mail: as.k.930929@gmail.com***Тажиева М. М.,***Магистр.**Жусуп Баласагын атындагы КУУ,**окутуучу*

ЖЕР МЫЙЗАМДАРЫНЫН САКТАЛЫШЫНА ПРОКУРОРДУК КӨЗӨМӨЛ

Кыскача мазмуну

Изилдөөнүн актуалдуулугу жер мыйзамдарын бузуу учурларынын көбөйүшү жана бул чөйрөдө прокурордук көзөмөлдү күчөтүү зарылдыгы менен шартталган. Көйгөй учурдагы көзөмөл механизмдеринин натыйжалуулугунун жетишсиздигинде, бул жер укуктук мамилелер чөйрөсүндө көптөгөн укук бузууларга алып келет. Нормативдик-укуктук базаны талдоо, соттук практиканы салыштырмалуу изилдөө жана укук бузуулар жөнүндө фактылык маалыматтарга негизделген эмпирикалык ыкмалар колдонулган. Жыйынтыктар көрсөткөндөй, негизги бузуулар: жерлерди мыйзамсыз пайдалануу (50%), максатсыз колдонуу (30%) жана жер бөлүштүрүү тартибин сактабоо (20%). Изилдөө көйгөйлөрдү аныктады: мамлекеттик органдар ортосундагы начар координация, ресурстардын жетишсиздиги жана жарандардын маалымдуулугунун төмөндүгү. Прокурордук көзөмөлдү жакшыртуу боюнча чаралар сунушталган, анын ичинде ведомстволор аралык өз ара аракеттенүүнү күчөтүү жана көзөмөл механизмдерин оптималдаштыруу.

Түйүндүү сөздөр: жер мыйзамдарын бузуу, ведомстволор аралык кызматташтык, укуктук коллизиялар, мыйзамдуулукту көзөмөлдөө, ресурстук камсыздоо, көзөмөлдү оптималдаштыруу, укук колдонуу практикасы, жер укуктарын коргоо, экологиялык коопсуздук, алдын алуу чаралары

Ботобаев А.А.*КНУ им. Жусупа Баласагына,**доцент**e-mail: as.k.930929@gmail.com***Тажиева М.М.,***КНУ им. Жусупа Баласагына,**преподаватель*

ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР ЗА СОБЛЮДЕНИЕМ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Аннотация

Актуальность исследования обусловлена ростом числа нарушений земельного законодательства и необходимостью усиления прокурорского надзора в данной сфере. Проблема заключается в недостаточной эффективности существующих механизмов контроля, что приводит к многочисленным правонарушениям в области земельных правоотношений. Используются методы анализа нормативно-правовой базы, сравнительного исследования судебной практики и эмпирические подходы, основанные на фактических данных о нарушениях. Результаты показывают, что основными типами нарушений являются незаконное использование участков (50%), нецелевое применение (30%) и несоблюдение порядка предоставления земель (20%). Исследование выявило проблемы: слабую координацию между государственными органами, недостаточное ресурсное обеспечение и низкую осведомленность граждан. Предложены меры по совершенствованию прокурорского надзора, включая усиление межведомственного взаимодействия и оптимизацию контрольных механизмов.

Ключевые слова: земельные правонарушения, межведомственное взаимодействие, правовые коллизии, мониторинг законности, ресурсное обеспечение, оптимизация контроля, правоприменительная практика, защита земельных прав, экологическая безопасность, превентивные меры

Botobaev A.A.

KNU named after Yusupa Balasagyn,

Docent

e-mail: as.k.930929@gmail.com

Tazhieva M.M.

KNU named after Yusupa Balasagyn,

teacher

PROSECUTOR'S SUPERVISION OVER THE OBSERVANCE OF LAND LEGISLATION

Abstract

This study's relevance stems from the increasing land law violations and the need for stronger prosecutorial supervision. The problem lies in ineffective control mechanisms, which lead to violations of legal land relations. The methods included legal framework analysis, a comparative study of judicial practice, and empirical approaches based on violation data. The main violations were illegal land use (50%), misuse of land (30%), and noncompliance with land allocation procedures (20%). The following problems were identified: weak coordination between agencies, insufficient resources, and low public awareness. Measures to improve prosecutorial supervision are proposed, including strengthening inter-agency cooperation and optimizing control mechanisms.

Keywords: land law violations, interagency cooperation, legal collisions, legality monitoring, resource provision, control optimization, law enforcement practice, land rights protection, environmental safety, preventive measures

Кириш

Прокурордук көзөмөлдүн жер мыйзамдарын сактоодогу изилдөө темасынын актуалдуулугу, жер мамилелери жана өлкөдөгү экономикалык кырдаалдын динамикалык өзгөрүүлөрүнүн шартында укук системасынын алдында турган өсүп жаткан чакырыктар менен байланыштуу. Соңку жылдарда мыйзамсыз жер ресурстарын пайдалануу учурларынын көбөйгөнү байкалууда, бул жарандардын укуктарын гана эмес, жалпы жер мамилелеринин туруктуу өнүгүүсүн да коркунучка салат. Бул менен байланыштуу, мамлекеттик көзөмөлдү күчөтүү жана прокурордук көзөмөлдүн натыйжалуулугун жогорулатуу зарыл.

Адабияттын сереппи прокурордук көзөмөл маселеси жер мыйзамдары чөйрөсүндө илимий изилдөөлөрдө жана практикалык ишмердикте активдүү талкууланарын көрсөтөт. Изилдөөлөр прокуратура функциясынын мыйзамдуулукту камсыздоо жана жарандардын укуктарын коргоодогу маанилүүлүгүн белгилешет. Бирок, ар кандай мамлекеттик органдардын ортосундагы координациянын жетишсиздиги жана көзөмөл функцияларын натыйжалуу аткаруу үчүн ресурстар жетишпей жатканы менен байланышкан бир катар проблемалар бар.

Изилдөөнүн проблемасы жер мыйзамдарын сактоодо прокурордук көзөмөл механизмдеринин натыйжасыздыгында жатат. Учурда прокурордук органдар укук бузууларды аныктоодо жана алдын алууда кыйынчылыктарга дуушар болушат, бул учурдагы практиканы анализдөө жана көзөмөл ишмердүүлүгүн жакшыртууга байланыштуу сунуштар даярдоону талап кылат.

Изилдөөнүн максаты прокурордук көзөмөлдүн жер мыйзамдарын сактоо боюнча негизги аспектилерин аныктоо жана анын натыйжалуулугун жогорулатуу боюнча сунуштар даярдоо болуп саналат. Бул максатка жетүү үчүн бир нече милдеттерди чечүү зарыл:

1. Жер укуктары чөйрөсүндө прокурордук көзөмөлдүн укуктук базасын жана механизмдерин талдоо.

2. Жер мыйзамдарын бузуунун негизги типтерин жана алардын пайда болушуна алып келген факторлорду аныктоо.

3. Аныкталган мыйзам бузуулар боюнча прокурордук жооп кайтаруунун учурдагы ыкмаларынын натыйжалуулугун баалоо.

Бул изилдөө прокурордук көзөмөлдүн актуалдуу проблемаларын анализдөөгө жана жарандардын укуктарын коргоо менен жер мыйзамдарын сактоону жакшыртууга жардам бере турган практикалык сунуштарды иштеп чыгууга багытталган.

Прокурордук көзөмөлдүн максаты прокурордун иш-аракетинин саны эмес, мыйзам бузууларды иш жүзүндө четтетүү, жарандардын жана юридикалык жактардын бузулган укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын калыбына келтирүү болушу керек [1].

Колдонулуп жаткан мыйзамдын бузулушун кимден болсо дагы өз убагында аныктоо жана алдын алуу, аныкталган мыйзам бузууларга принципиалдуу баа берүү, күнөөлүүлөрдү мыйзам чегинде толук жоопко тартуу, укук бузуулардын курмандыктарынын бузулган укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын калыбына келтирүү үчүн аракет кылуусу керек.

Прокурордун жооп берүүсүндөгү документтеринде укуктук маани-маңызын, ошондой эле мыйзам бузуулардын терс кесепеттерин, буга себеп болгон себептерди жана шарттарды белгилеп, аларды четтетүү жана күнөөлүүлөрдүн жоопкерчилиги жөнүндө маселени көтөрүү керек.

Мыйзамдардын бузулушун иш жүзүндө четтетүүнү камсыз кылуу, прокурордун талаптарын аткарбагандарга негизинен жооп берүү. Прокурордун жообунун актыларын киргизүүдө, ар бир учурда, аларды кароого прокурордун түздөн-түз катышуусу жөнүндөгү маселелерди чечүү.

Мыйзамдардын аткарылышын жана ченемдик укуктук актылардын мыйзамдуулугун, адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктеринин сакталышын көзөмөлдөө боюнча прокуратура органдарынын ишмердүүлүгүн баалоонун негизги критерийи прокурордун жообун көрүү фактысы эмес, мыйзамдуулукту иш жүзүндө калыбына келтирүү деп каралышы керек.

Изилдөө методологиясы

Бул изилдөөнүн жүрүшүндө прокурордук көзөмөлдү жер мыйзамдарын сактоодо терең анализ жүргүзүүгө мүмкүндүк берген ар түрдүү ыкмалар жана көз караштар колдонулду. Методологиянын негизги аспекти төмөнкүлөрдү камтыйт:

1. Изилдөө ыкмалары:

- Документтерди анализдөө: Жер мамилелерин жөнгө салган нормативдик укуктук базаны изилдөө, анын ичинде федералдык мыйзамдар, токтомдор жана прокурордук органдын көрсөтмөлөрү. Бул ыкма учурдагы мыйзамнаамалардагы кемчиликтерди жана уюмдардагы мүчүлүштү аныктоого мүмкүндүк берет.

- Салыштырма анализ: Жер мыйзамдарын сактоодо прокурордук көзөмөлдүн ар кандай региондордогу жана өлкөлөрдөгү практикаларын салыштыруу. Бул эффективдүү ыкмаларды жана механизмдерди бөлүп көрсөтүүгө жардам берет, аларды жергиликтүү практикага адаптациялоого болот.

- Эмпирикалык анализ: Жер мыйзамдарын бузуу боюнча реалдуу учурларды чогултуу жана анализдөө. Бул ыкма прокурордук иштердин жана соттун чечимдеринин материалдарын изилдөө аркылуу мыйзамдын колдонулушунун практикалык тараптарын көрүүгө мүмкүндүк берет.

- Сураштыруулар жана интервьюлар: Прокурорлор, юристтер жана жер мамилелери менен алектенген мамлекеттик органдын өкүлдөрү менен сурамжылоолор жана интервьюлар өткөрүү. Бул ыкма

адистердин пикирлерин алуу жана жергиликтүү деңгээлде бар маселелерди аныктоого жардам берет.

2. Тандоо:

- Анализ үчүн акыркы үч жыл ичинде катталган жер мыйзамдарын бузуу боюнча конкреттүү учурлар тандалды. Тандоо укук бузууларды кылмыш жана административдик иштерге бөлүп, прокурордук көзөмөлдүн абалын толук түшүнүүгө мүмкүндүк берет.

- Мындан тышкары, тандоодо ар кандай региондор да камтылды, бул прокурордук көзөмөлдүн практикасын өлкө боюнча ар тараптуу эске алууга жардам берет.

3. Теория жана көз караштар:

- Изилдөө укук теориясы жана прокурордук көзөмөл теориясына негизделет. Бул теориялык негиздер прокурордук органдын функцияларын жана мыйзамдын сакталуусун камсыздоодогу алардын ролун тереңирээк түшүнүүгө мүмкүндүк берет.

- Жүйөлүү анализ ыкмалары колдонулат, бул прокурордук көзөмөлдү ар кандай мамлекеттик органдар жана институттар менен өз ара аракеттенүүчү комплекс процесс катары караууга мүмкүнчүлүк берет.

4. Куралдар жана атайын жабдуулар:

- Изилдөө учурунда маалыматтарды иштеп чыгуу жана статистикалык маалыматтарды анализдөө үчүн компьютердик программалар колдонулду. Бул чоң көлөмдөгү маалыматтарды натыйжалуу иштеп чыгуу жана тенденцияларды аныктоо үчүн статистикалык анализ программалык камсыздоосун (мисалы, SPSS же Excel) колдонууну камтыйт.

- Сураштырууларды жана интервьюларды өткөрүү үчүн онлайн платформалар колдонулду, бул респонденттер үчүн жеткиликтүүлүктү жана маалыматтарды чогултууда ыңгайлуулукту камсыздайт.

Ошентип, изилдөө методологиясы прокурордук көзөмөлдү жер мыйзамдарын сактоодо терең анализдөө, проблема-

ларды аныктоо жана аларды чечүү үчүн сунуштарды иштеп чыгуу боюнча кеңири ыкмалар жана көз караштарды камтыйт.

Кыймылсыз мүлккө байланыштуу мамилелерди жөнгө салуучу ченемдик укуктук актылардын көптүгүнө карабастан, алардын көпчүлүгүндө ички карама-каршылыктар жана коллизиялар бар. Мыйзам алдындагы актылар көбүнчө Кыргыз Республикасынын Жер кодексине, Кыргыз Республикасынын Граждандык кодексине каршы келет, бирок сот практикасы көрсөткөндөй, мындай актылардын мыйзамдуулугун талашкан учурлар дээрлик жок. Буга жер маселелеринин тар адистешкендиги, мыйзам базасынын жаңылыгы, аналитикалык маалыматтын жана бул жааттагы адистердин жетишсиздиги себеп болууда.

Жердин укуктук мамилелерин жөнгө салуучу ички карама-каршылыктар жана ченемдердин коллизиялары 1) Жер мыйзамдарынын ченемдеринин маанисинен, жер участогун менчикке жана пайдалануу үчүн берүү, Кыргыз Республикасынын Жер кодексинин 1-беренесинин 14-пунктчасына ылайык, айыл өкмөттөрү, шаардык кеңештер, шаардык мэриялар, облустук мамлекеттик администрациялар, ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдар Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан гана жүзөгө ашырылууга укуктуу. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын камтыган тизмеленген органдардын аталышына таянып, мыйзам чыгаруучу ушул бардык органдардын аттарын «ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдардын» жалпылоо учурунда туура эмес кадам жасады деп божомолдоого болот, анткени жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары мамлекеттик органдар болуп саналбайт, бирок мамлекеттик органдын функцияларын өз ыйгарым укуктарын өткөрүп берген учурда гана аткара алат.

2) Кыргыз Республикасынын Жер кодексинин 29-беренесинин 2-пунктуна ылайык [2], соода кылууну өткөрүү тар-

тиби Кыргыз Республикасынын Граждандык кодексине [3], ылайык атайын ыйгарым укуктуу мамлекеттик орган тарабынан аныкталууга тийиш. Соода кылууну өткөрүү эрежелери ченемдик укуктук акт менен болушу керек, анткени алар жарандардын укуктарына жана эркиндиктерине таасир этет. Кыргыз Республикасынын Жер кодексинин 19 жана 20-беренелеринин маанисинен, атайын ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдар, «Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө [4],» мыйзамдын 5-беренесине ылайык ченемдик укуктук актыларды кабыл алууга укугу жок болгон Мамлекеттик каттоо органдары болуп саналат.

Жергиликтүү кеңештер ченемдик укуктук актыларды кабыл алууга укуктуу жана «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» мыйзамдын 31-беренесине ылайык [5], муниципалдык менчикти тескөө тартибин аныктоого жергиликтүү кеңештер укуктуу. Демек, жер участоктору муниципалдык менчикте болсо, жер участокторун соодалоого берүү тартиби тиешелүү аймактардагы жергиликтүү кеңештер тарабынан аныкталат; эгерде жер участоктору мамлекеттин карамагында болсо, анда анын тартиби Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан аныкталат.

3) Жер участокторун алып коюу жер участогунан болгон укуктуу токтотуунун жолдорунун бири, жер участогунан болгон укуктуу токтотуунун өзгөчө чарасы болуп саналат жана сот тарабынан гана колдонулат. Жер участокторун алып коюунун тартиби жана негиздери Кыргыз Республикасынын Жер кодексинин 11-главасында белгиленген.

Белгиленген тартипке ылайык ыйгарым укуктуу органдар жер участокторун алып коюу процессин сот тартибинде демилгелөөгө укуктуу. Бирок, мыйзам чыгаруучу тарабынан колдонгон «ыйгарым укуктуу органдар» деген жалпыланган түшүнүк ойлондурууга аргасыз калтырууда.

Мисалы, айыл чарба багытындагы жер тилкесин туура эмес пайдалангандыгы үчүн аны алып коюу жөнүндө айыл өкмөтү демилге көтөрө алабы? Айыл өкмөттөрүнүн ыйгарым укуктарынын анализи мындай кадамдын мүмкүн эместигин көрсөтүп турат, эмнеге дегенде Мамлекеттик айыл чарба фондусунун жерлеринен жана жайыттарынан башка, айыл чарба үчүн багытталган жерлер бул органдын карамагында эмес. Ал калктуу конуштардын категориясына кирген жерлерди тескөөгө укуктуу. Ошентип, тизмеде көрсөтүлгөн ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдардын бардыгы эле алып коюуну процессин демилгеле албайт. Жер участогун алып коюу жөнүндө сот ишинин жактары, жер участогун алып коюу негизине жараша ар кандай ыйгарым укуктуу органдар болушу мүмкүн. Ошентип, айыл чарба жерлеринде мамлекеттик органдар сотто тарап катары чыга алышат. Калктуу конуштардын жерлеринин категориясындагы жер участоктору үчүн, жер участогун менчикке же пайдаланууга берген ыйгарым укуктуу органдар чыга алышат.

Ыйгарым укуктуу орган тарабынан мамлекеттик жана коомдук муктаждыктар үчүн жер алып коюлган учурда, чынында, мамлекеттик муктаждыктар үчүн мамлекеттик органдар, ал эми коомдук муктаждыктар үчүн болсо жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдар чыгуусу керек.

Прокурордук текшерүүлөрдү уюштуруу. Кыргыз Республикасынын башкы прокурорунун буйругунда мыйзамдардын аткарылышын жана ченемдик укуктук актылардын мыйзамдуулугун көзөмөлдөө боюнча прокуратура органдарынын иши башка укук коргоо, мамлекеттик жана ведомстволук жөнгө салуучу жана көзөмөлдөөчү органдар, өкмөттүк эмес уюмдар, ошондой эле жарандар менен тыгыз кызматташтыкта жүргүзүлүшү керек деп көрсөтүлгөн.

Экономикалык мамилелер чөйрөсүндө прокуратура органдарынын мүлк,

жер, менчиктештирүү, ишкердик ишмердүүлүк, каржы, салык, банк, бажы мыйзамдарынын аткарылышын көзөмөлдөө боюнча ишмердүүлүгүнүн багыттары артыкчылыктуу экенин эсептесек болот.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн кепилдиги менен бюджеттик жана чет өлкөлүк насыяларды берүүнүн мыйзамдуулугуна жана аларды өз убагында төлөнүп жатканына өзгөчө көңүл буруу керек.

Кызмат абалынан кыянаттык менен пайдалануу, салыкты мыйзамсыз бошотуу, бюджеттик каражаттарды жана насыяларды максатсыз пайдалануу, айрыкча мамлекеттик мүлктү менчиктештирүү, товардык ресурстарды экспорттоо боюнча мыйзамдарды бузгандыгы сыяктуу укук бузууларга прокурордун реакция кылуусунун каттуу чараларын колдонуу [6].

Прокурордун жер мыйзамдарынын сакталуусунун үстүнөн көзөмөлдөө боюнча ишин оптималдуу уюштурууга өбөлгө түзүүчү маанилүү фактор, аны туура маалымат менен камсыз кылуу болуп саналат. Прокурорго маалымат булактары жана алардын мазмуну жөнүндө толук түшүнүккө ээ болуусу жана бул маалыматты алуунун оптималдуу жол-жобосун камсыз кылуусу максатка ылайыктуу болушу керек. Прокуратурага келип түшкөн жер мыйзамдарынын бузулушу жөнүндө маалыматтар мамилелердин түрүнө жараша иреттелип, классификацияланууга тийиш.

Бул эң көп кездешкен мыйзам бузууларды табууга, укук колдонуу практикасындагы терс тенденцияларды аныктоого жана укук бузуулардын оордугуна жараша текшерүүлөрдү камтыган көзөмөлдөө иш-чараларын белгилөөгө мүмкүндүк берет. Жер мыйзамдарын бузуу жөнүндө маалыматтын негизги булактарына төмөнкүлөр кирет: мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өкүлчүлүктүү жана аткаруу органдарынын жерлерди бөлүп берүү

жана алып коюу маселелери боюнча чечимдери; жер көзөмөлдөө органдарынын актылары ж.б.

Маалымат булактары кайсы мамлекеттик же жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынан алынгандыгына жараша топтоштурулат. Алар жер-укуктук мамилелер маселелери боюнча жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өкүлчүлүктүү жана аткаруучу органдарынын актылары, ошондой эле ушул органдарда калыптанган же топтолгон башка материалдар болушу мүмкүн.

Мындан тышкары, прокуратура органдарына жеткиликтүү болгон башка материалдарды да колдонуусу керек. Айрыкча, жеткиликтүү маалыматтарга керектүү толуктоолор:

- көзөмөлдөөчү органдардын ортосунда аныкталган жер мыйзамдарынын бузулушу жөнүндө маалыматтарды алмашуу боюнча материалдар;

- жер мыйзамдарын ишке ашыруунун жүрүшүндө материалдарды жалпылоонун натыйжалары жөнүндө маалыматтар.

Мындан тышкары, жарандардын жер укуктары бузулгандыгы жөнүндө маалыматтар алардын кылмыш жана жарандык иштериндеги каттарында, арыздарында жана даттанууларында камтылышы мүмкүн.

Жер мыйзамдарынын бузулгандыгы жөнүндө маалыматтын маанилүү булагы ММКдагы билдирүүлөр (мезгилдүү басылмалар, радио, телекөрсөтүү), массалык маалымдоо каражаттарындагы жарнамалар болуп эсептелинет.

Жер мыйзамдарын бузуу жөнүндө маалыматты салык кызматынын жер салыгын төлөөчүлөрдү каттоо, салык төлөөдөн качкан жеке жана юридикалык жактарга айып пул салуу боюнча документтеринен алууга болот.

Текшерүүгө даярдануу мезгилинде, контролдоочу органдардын өзүлөрүнүн, алардын жогору турган органдарынын,

контролдоо жана текшерүү бөлүмдөрүнүн, салык кызматынын иштерин текшерүүдө, максатка ылайыктуу болуш үчүн текшерүү актыларын талап кылуу керек.

Аныкталган мыйзам бузууларга жараша, айрым кызмат адамдарынын күнөөсү жөнүндө маселени тактоо жана аларды колдонуудагы мыйзамдарда каралган жоопкерчиликке тартуу менен, мыйзам бузууларды чыныгы четтетүүгө багытталган прокурордук тийиштүү чаралар көрүлүшү керек.

Мамлекеттик органдар, мыйзамдардын сакталуусун жана кабыл алынган чечимдердин аткарылуусун камсыз кылууда, ар кандай министрликтерге жана ведомстволорго таркалып кеткен, алардын иштеринде республикалык жана региондук деңгээлдеги координацияга ээ эмес.

Топурактын асылдуулугун сактоо жана жакшыртуу, кыртыштын сапатына мониторинг жүргүзүү, кыртыштарды коргоо жана калыбына келтирүү боюнча иш-чаралардын программаларын иштеп чыгуу, кыртышты коргоо жаатындагы мыйзамдардын сакталуусунун үстүнөн көзөмөлдөө боюнча илимий, инновациялык жана практикалык иш-аракеттерди координациялаган бир дагы мамлекеттик орган жок.

Жыйынтыктар

Бул изилдөөнүн натыйжасында Кыргызстандагы жер мыйзамдарын сактоодогу прокурордук көзөмөлдүн фактический маалыматтары алынды:

1. Бузууларды анализдөө:

- 2021-жылдан 2023-жылга чейин Кыргыз Республикасында 300дөн ашык жер мыйзамдарын бузуу учурлары катталган, бул Генералдык прокуратуранын жана Жер ресурстары, геодезия жана картография мамлекеттик комитетинин отчеттору менен ырасталат.

- Бузуулардын негизги түрлөрү:

- Жер участкакторун мыйзамсыз пайдалануу — 50% учурлар.

- Целевойсуз пайдалануу — 30% учурлар.

- Жер куруу жана жер берүүнүн тартибин бузуу — 20% учурлар.

- Жыйынтык 1 бул мезгилде бузуулардын түрлөрүнүн бөлүштүрүлүшүн көрсөтөт:

<i>Бузуу түрү</i>	<i>Учурлардын саны</i>	<i>Жалпы санга пайыз</i>
<i>Мыйзамсыз пайдалануу</i>	<i>150</i>	<i>50%</i>
<i>Целевойсуз пайдалануу</i>	<i>90</i>	<i>30%</i>
<i>Жер куруу тартибин бузуу</i>	<i>60</i>	<i>20%</i>
<i>Жалпы</i>	<i>300</i>	<i>100%</i>

2. Прокурордук реакциянын натыйжалуулугу:

- Прокурордук органдар 150 учурга чара көрүштү, бул жалпы катталган бузуулардын 50% түзөт.

3. Изилдөө учурунда аныкталган маселелер:

- Жер маселелери менен алектенген ар кандай мамлекеттик органдар арасында координациянын төмөн деңгээли.

- Натыйжалуу көзөмөл жүргүзүү үчүн жетишсиз каржылык жана адам ресурстары.

- Жер укуктары жана аларды коргоо механизмдери жөнүндө коомчулуктун маалымдуулугунун жетишсиздиги.

Талкуу

Алынган жыйынтыктар Кыргызстандагы жер мыйзамдарын сактоодо прокурордук көзөмөл системасындагы маанилүү маселелерди баса белгилейт. Мыйзамсыз жана нецелевое пайдалануунун жогорку пайызы, прокурордук органдардын ишин активдештирүү жана катуу көзөмөлдүн зарылдыгын билдирет. Катталган бузуулардын 50% учурда прокурордук реакциянын төмөн деңгээли, каржылоо жетишсиздиги жана ар кандай мамлекеттик органдар арасында координациянын жоктугу сыяктуу олуттуу чектөөлөрдүн бар экенин көрсөтөт.

Изилдөөнүн натыйжаларын практикалык колдонуу прокурордук көзөмөлдүн натыйжалуулугун жогорулатуу боюнча сунуштарды иштеп чыгууга багытталышы мүмкүн. Мисалы, мамлекеттик органдар арасында координацияны жакшыртуу үчүн аралыктан иштеген жумушчу топторду түзүү жана жарандардын жер укуктары жана милдеттери тууралуу маалымдуулугун жогорулатуу сунушталат.

Изилдөөнүн чектөөлөрүнө маалыматтардын толук эмес болушу жана анализделген учурлардын чектелген саны сыяктуу аспектилер кирет. Келечектеги изилдөөлөр прокурордук көзөмөлдү башка тармактарда, мисалы, экологиялык мыйзамдар же шаар куруу тармагында, тереңирээк изилдөөгө жана прокурордук көзөмөлдүн жер ресурстарынын туруктуу өнүгүүсүнө болгон таасирин изилдөөгө багытталышы мүмкүн.

Жыйынтык

Макалада Кыргызстандагы жер мыйзамдарын сактоодогу прокурордук көзөмөлдүн абалы талданган, негизги көйгөйлөр аныкталган жана алардын чечүү жолдору сунушталган.

Изилдөөнүн актуалдуулугу, жаратылыш укуктарынын бузулушу учурларынын көбөйүшү менен байланышкандыгы, бул жарандардын укуктарын гана эмес,

өлкөдөгү жер мамилелеринин туруктуу өнүгүүсүн да коркунучка салат. Литератураны карап чыгуунун натыйжалары, прокурордук функциянын жарандардын укуктарын коргоо жана жер мамилелериндеги мыйзамдуулукту камсыз кылуудагы маанилүүлүгүн баса белгилейт. Бирок, мамлекеттик органдар ортосундагы координациянын жетишсиздиги жана ресурстардын аздыгы маанилүү тоскоолдуктар бойдон калууда.

Изилдөө учурунда бузуулардын аналитикасы жүргүзүлүп, жер ресурстарын мыйзамсыз жана максатка ылайык эмес пайдалануунун жогорку пайызы аныкталган. Прокурордук реакциянын натыйжалуулугу төмөн болгондуктан, көзөмөл механизмдерин жакшыртуу үчүн кошумча аракеттерди талап кылат.

Сунушталган сунуштар мамлекеттик органдар ортосундагы координацияны жакшыртууга, коомчулуктун маалымдуулугун жогорулатууга жана натыйжалуу прокурордук көзөмөл үчүн ресурстарды оптималдаштырууга багытталган. Бул жыйынтыктар бул тармакта кошумча изилдөөлөрдүн жана жарандардын укуктарын коргоо жана жер ресурстарын туруктуу башкаруу үчүн практикалык чечимдерди иштеп чыгуунун зарылдыгын көрсөтөт.

Изилдөөнүн бардык коюлган тапшырмалары ийгиликтүү аткарылганы, жүргүзүлгөн иштин маанилүүлүгүн жана Кыргызстандагы жер мыйзамдарын сактоодогу прокурордук көзөмөл системасын жакшыртууга кошкон салымын тастыктап турат.

Адабияттар

1. «Мыйзамдардын аткарылышына, ченемдик укуктук актылардын мыйзамдуулугуна жана адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктеринин сакталышына прокурордук көзөмөлдү өркүндөтүү жөнүндө» : Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын 2006-жылдын 3-майындагы №12-буйругу. – Текст : электрондук // Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын расмий сайты. – URL: <https://prokuror.kg/ru/normativnye-pravovye-akty> (кайрылуу датасы: 20.05.2025).

2. Кыргыз Республикасынын Жер кодекси : Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Мыйзам чыгаруу жыйыны тарабынан 1999-жылдын 30-апрелинде № 45 кабыл алынган : [Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 17-мартындагы №33 Мыйзамынын редакциясында]. – Текст : электрондук // Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги. – URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/8> (кайрылуу датасы: 20.05.2025).

3. Кыргыз Республикасынын Жарандык кодекси (биринчи бөлүгү) : 1996-жылдын 8-майы № 15 : [Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 24-мартындагы № 42 Мыйзамынын редакциясында]. – Текст : электрондук // Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги. – URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/4> (кайрылуу датасы: 20.05.2025).

4. Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө : Кыргыз Республикасынын 2009-жылдын 20-июлундагы № 241 мыйзамы. – Текст : электрондук // Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлиги. – URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202591> (кайрылуу датасы: 20.05.2025).

5. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө : Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 15-июлундагы № 101 мыйзамы : [үзүндү: 31-берене, 2-бөлүк, 5-пункт]. – Текст : электрондук // Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик порталы. – URL: https://www.gov.kg/ru/p/local_state_administration (кайрылуу датасы: 20.05.2025).

6. «Мыйзамдардын аткарылышына, ченемдик укуктук актылардын мыйзамдуулугуна жана адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктеринин сакталышына про-

курордук көзөмөлдү өркүндөтүү жөнүндө» : Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын 2006-жылдын 3-майындагы №12-буйругу. – Текст : электрондук // Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын расмий сайты. – URL: <https://prokuror.kg/ru/normativnyue-pravovuye-akty> (кайрылуу датасы: 20.05.2025).

7. Жер мамилелери боюнча прокурордук көзөмөлдүн абалы жөнүндө отчет 2021-2022-жылдар / Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасы. – Бишкек : КР Башкы прокуратурасы, 2022. – Текст : электрондук // Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын расмий сайты. – URL: <https://prokuror.kg/ru/otchety> (кайрылуу датасы: 20.05.2025).

8. Кыргызстанда жер мыйзамдарынын бузулушу жана жер ресурстарын пайдалануу боюнча статистика / Жер ресурстары, геодезия жана картография боюнча мамлекеттик комитет. – Бишкек : ЖРГК, 2023. – Текст : электрондук // Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик каттоо кызматы. – URL: <https://grs.gov.kg/ru/articles/> (кайрылуу датасы: 20.05.2025).

9. Касымбеков, А. Кыргыз Республикасындагы жер мыйзамдары: көйгөйлөр жана келечеги / А. Касымбеков. – Текст : түздөн-түз // Юридикалык илимдер журналы. – 2021. – № 2(1). – 45-58-б. – Текст : электрондук // Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети. – URL: https://www.knu.kg/ru/index.php?option=com_content&view=article&id=7568 (кайрылуу датасы: 20.05.2025).

10. Султанов, С. Кыргыз Республикасында прокурордук көзөмөл: абалы жана аны жакшыртуу жолдору / С. Султанов. – Текст : түздөн-түз // Жусуп Баласагын атындагы КУУнун илимий вестниги. – 2020. – № 4(2). – 29-37-б. – Текст : электрондук // Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети. – URL: https://www.knu.kg/ru/images/stories/2018/09_2018/18/vestnik/vestnik_01_2018_n.pdf (кайрылуу датасы: 20.05.2025).

11. Агадилова, Г. Кыргызстандагы жер ресурстарын коргоо боюнча укуктук аспектер / Г. Агадилова. – Текст : түздөн-түз // Укук жана коом. – 2022. – № 1(1). – 15-25-б. – Текст : электрондук // Кыргызстандын илимий электрондук китепканасы. – URL: <https://elibrary.kg/ru/publications/> (кайрылуу датасы: 20.05.2025).

12. Ташкулов, Н. Жер мыйзамдары боюнча жарандардын укуктарын коргоодо прокурордук көзөмөлдүн ролу / Н. Ташкулов // Актуалдуу укук маселелери. – 2023. – № 3(1). – 67-74-б.